

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN [2663-0265](#) (Print), ISSN [2663-0273](#) (Online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

УДК 321:327

Павло Григорович Петров

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49000, Україна

E-mail: ppgdmo@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-1763>

Received 17 August 2019; revised 15 September 2019; accepted 20 October 2019

DOI: 10.15421/351923

**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЕНДОГЕННИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ
ТРАНЗИТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

Анотація.

У статті досліджується інститут громадянського суспільства як один з ендегенних чинників формування зовнішньополітичного іміджу транзитивної демократії. Здійснюється ґрунтовний аналіз наукової дефініції «громадянське суспільство». Досліджуються особливості його функціонального становлення в рамках демократичного транзиту, складові елементи громадянського суспільства. Виокремлюються інструменти збільшення ефективності реалізації функцій громадянського суспільства в транзитивних демократіях, тим самим виступаючи ендегенним чинником іміджеформування.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократія, транзитивна демократія, імідж, політичні інститути, зовнішня політика.

Pavlo H. Petrov

Oles Honchar Dnipro National University

Gagarina ave., 72, Dnipro, 49000, Ukraine

E-mail: ppgdmo@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-1763>

**Civil society as endogenous factors in the formation
of the foreign policy image of transitive democracy**

Abstract.

The article comprehensively examines the institution of civil society as one of the fundamental factors in the formation of the foreign policy image of transitive democracies.

A feature of modern international relations is their constant transformation and modernization under the influence of globalization. One of the main elements that determine the strength of the state today is not only economic, social, political development, but also how it is perceived by international society - the image of the state.

The image of the state today is an effective tool for achieving domestic and foreign policy goals, as well as its international positioning. This creates a certain problem for states that are undergoing democratic transformations, since their totalitarian and authoritarian past has shaped their negative image in the international community.

To overcome this historical factor in the formation of their image, states that are making democratic transformations must be effectively modernized and create a civil society. It is civil society, as one of the highest manifestations of a democratic state, that can act as an effective factor in shaping the foreign policy image of transitive democracies.

The article provides a thorough analysis of the scientific definition of "civil society". The features of its functional formation in the framework of democratic transit are investigated. The constituent elements of civil society are comprehensively investigated. Tools are identified that contribute to increasing the effectiveness of the implementation of the functions of civil society in transitive democracies, thereby acting as an endogenous factor in image formation.

Keywords: civil society, democracy, transitive democracy, image, political institutions, foreign policy.

Павел Григорьевич Петров

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

E-mail: ppgdmo@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9124-1763>

Гражданское общество как эндогенных факторов формирования внешнеполитического имиджа транзитивных демократий

Аннотация.

В статье исследуется институт гражданского общества как один из эндогенных факторов формирования внешнеполитического имиджа транзитивной демократии. Осуществляется тщательный анализ научной дефиниции «гражданское общество». Исследуются особенности его функционального становления в рамках демократического транзита, составляющие элементы гражданского общества. Выделяются инструменты повышения эффективности реализаций функций гражданского общества в транзитивных демократиях, тем самым выступая эндогенным фактором имиджеформирования.

Ключевые слова: гражданское общество, демократия, транзитивная демократия, имидж, политические институты, внешняя политика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародні відносини сьогодення характеризуються динамічністю, постійною модернізацією, що обумовлена процесами глобалізації. Такі процеси потребують від міжнародних акторів формування ефективних методів адаптації, трансформуючи свою внутрішню та зовнішню політику в досягненні встановлених цілей.

Особливо актуальним ця проблематика є для держав, що знаходяться в процесі свого демократичного становлення, тобто транзитивних демократій. Такі держави володіють негативним образом, який обумовлюється авторитарним, тоталітарним минулим, що не дозволяє сьогодні досягти міжнародного позиціонування як держави, яка здатна здійснювати ефективну економічну, соціальну політику тощо та, взагалі, демократичної держави. Для подолання негативного історичного чиннику іміджеформування транзитивні демократії потребують якісних трансформацій, в першу чергу, в суспільстві держави модернізуючи його й формуючи громадянське суспільство.

Аналіз публікацій. Дослідженню громадянського суспільства у вітчизняній науці приділена значна увага, так зокрема, його розуміння досліджують такі фахівці, як У. Стефанчук [16], В. Шатун [18], Л. Балущка [1]. Окрема увага приділяється у дослідженнях впливу інституту громадянського суспільства модернізацію держави: Л.М. Кіоссе [6], О.В. Петрунько [12], А.В. Слободянюк [14; 15],

І.А. Куян [9]. Проте, малодослідженим залишається аспект впливу громадянської думки на формування зовнішньополітичного іміджу.

Метою статті виступає дослідження громадянського суспільства як окремого ендогенного чиннику формування зовнішньополітичного іміджу транзитивної демократії.

Основний зміст. В класичному розумінні громадська думка являє собою колективні (більшості населення) вподобання з питання пов'язаних з політичною діяльністю уряду тощо.

Громадська думка є складним явищем, що обумовлює значну кількість теоретичних підходів до її розуміння. Здебільшого, громадська думку розуміється як думка більшості, що здійснює свій вплив на всі державні сфери [16, с. 144].

У. Стефанчук, досліджуючи зміст поняття «громадська думка», виокремлює два підходи до його розуміння. Перший підхід пояснює громадську думку як сукупність позицій окремих індивідів. Таким чином, громадська думка формується внаслідок синтезу позицій індивідів з тих чи інших політичних питань. Такий консенсус може бути досягнутий навіть за умов наявності фундаментальних відмінностей у судженнях кожного індивіда. Умовою формування громадської думки є й те, що до її створення повинні бути залучені всі індивіди суспільства [16, с. 145].

Інший підхід відкидає ідею громадської думки як синтезу позицій всіх індивідів в су-

спільстві. В першу чергу, це пояснюється неможливістю досягнення консенсусу при наявності великої кількості точок зору, що мають свої особливості на певне питання. В рамках цього підходу громадська думка є продуктом консенсусу не всього суспільства, а лише певної соціальної групи. Окремі індивіди, базуючись на власних цінностях та потребах, стають частиною тієї чи іншої соціальної групи, тим самим підтримуючи їхні ідеї, тобто ту громадську думку, що вона висловлює [16, с. 145-146].

Дещо інший підхід до поняття громадської думки демонструє А. Слободянюк та Ю. Сіденко. Його можна охарактеризувати як оцінно-функціональний. Інакше кажучи, є різні функції громадської думки, а оцінка певних явищ – по суті перший крок до їх регулювання та впливу на них. Отже, громадська думка проявляється у такій функціональності: масова свідомість, що відображає сукупність думок всіх верств населення, здійснює оцінку, аналіз та прогнозування подій, рішень тощо; ставлення суспільства до різноманітних подій, а таке ставлення носить прихований або відкритий характер; як певний компроміс у рішеннях щодо певних питань і такі рішення мають загальнообов'язковий характер; уявлення про дійсність, що може ґрунтуватися на вірогідних або хибних даних; як певна форма контролю щодо забезпечення прийняття консенсусних рішень [14].

В науковому просторі присутні розуміння громадської думки як інституту тобто системи організованих думок та суджень з певної суспільної сфери. Громадська думка як інститут виконує ряд функцій: когнітивна функція, яка піддає якісному осмисленню процеси, події, ефективність діяльності уряду, парламенту, президента, політичних лідерів і здійснює аналіз та прогнозування явищ; експресивна функція – здійснює оцінку явищ, що відбуваються в державі та ставлення до них різних верств населення; регулятивна функція, що ставить метою досягнення узгодженості різноманітних питань в економічній, соціальній, політичній сферах тощо, консолідує індивідів щодо їх позицій, надаючи змогу прийняття за-

гально вигідних рішень [12, с. 18-19].

Отже, діяльність інституту громадської думки спрямовано на регламентацію відносин, структуризацію механізмів консолідованого прийняття рішень, формування такого механізму здійснює якісний вплив на уявлення про транзитивну державу тим самим формуючи у міжнародній спільноті її позитивний імідж.

В сучасній науці присутня практика отожднювання понять «громадська думка» та «суспільні настрої», що обумовлює певну дослідницьку проблему. Однак, О. Васильченко наголошує на наявності фундаментальних відмінностей цих понять. В першу чергу, відмінність полягає у об'єктах цих понять. Так об'єкт громадської думки має більш конкретизований характер. Він отожднюється з певним явищем, подією, що знаходяться у сфері інтересів суспільної групи. Об'єктом суспільного настрою є загальноекономічна, політична та ін. ситуації в державі. Відмінності присутні і в суб'єктах цих понять. У контексті громадської думки ними виступають суспільні організації, спільноти тощо. Суб'єктами суспільного настрою є суспільні класи, прошарки суспільства тобто, менш структуровані, організовані, більш кількісні групи. Предметом суспільного настрою зазвичай є емоційне ставлення до соціальних, політичних та інших подій. В державі, в свою чергу, предметом громадської думки є оцінка діяльності політико-інституційних структур, фактів, аналіз подій, що викликають зацікавленість у соціальних груп [3, с. 204].

Таким чином, на відміну від суспільного настрою, громадська думка є більш вузьким поняттям, в сфері інтересів якої знаходяться більш конкретизовані питання. Також існує науковий підхід до розуміння громадської думки як до штучно створеного явища з метою маніпулювання свідомістю [1, с. 33]. Технології цього процесу в сучасності орієнтуються на використання, здебільшого, соціальних мереж, художніх творів тощо. Тобто, громадська думка виступає інструментом впливу на суспільство, що використовується певним зацікавленим колом осіб, політичними лідера-

ми тощо.

Такий вплив здійснюється шляхом розповсюдження вигідної інформації. В більшості випадків інформація є неправдивою, наприклад про стан політичних реформ, для підтвердження такої інформації застосовуються кількісні данні, що не відповідають реальному стану, тим самим створюючи у індивіда хибне враження про реальний стан речей, індивід виносить його на суспільне обговорення, тим самим впливаючи на формування громадської думки.

Слід зауважити, що штучне формування громадської думки можливо не тільки за умов низького рівня політичної культури, політичної освіченості суспільного середовища. Сучасні гаджети привчають нас у повсякденності передивлятися новини з одних джерел, яким ми довіряємо. Ми не бажаємо витратити час на розгляд альтернативних точок зору. А це вже привід для маніпуляцій. За таких умов індивід не в змозі самотійно, спираючись на наукові та практичні знання, здійснювати аналіз тієї інформації, що надається зацікавленими особами.

Явище використання громадської думки як процесу маніпуляції притаманне авторитарним та тоталітарним політичним режимам. Як можна тримати людей в таких країнах у стані маніпулювання їх свідомості? Варто для прикладу назвати такі технології як «чорний лебідь», створення мережі з лідерів громадської думки, що підконтрольна правлячому режиму і їм фінансується та деякі інші. Так в тоталітарних та авторитарних суспільствах громадська думка є відмінною від демократичного та формується на основі таких елементів: основоположна думка формується владою та розповсюджується нею у суспільстві; шляхом розповсюдження інформації, що не відповідає дійсності здійснюється маніпуляція свідомістю суспільства; не дозволяється критика владної ідеології; відсутні альтернативні точки зору; заперечується контроль з боку суспільства [7, с. 54].

Слід зауважити, що на формування громадської думки в тоталітарних режимах впливає інститут покарання за недотримання ідеоло-

гічної лінії влади. Важливу роль відіграє низький рівень освіченості суспільства, що також контролюється владою.

Формування штучного громадянського суспільства не здійснює якісні перетворення держави, що віднаходить своє відображення у її внутрішній та зовнішній політиці. Таке штучне суспільство не здатне сформувати якісне уявлення у міжнародній спільноті і призводить до формування негативного зовнішньополітичного іміджу транзитивної демократії.

Для того, щоб громадська думка виступала чинником демократизації та впливала на формування іміджу, на думку Д. Ключникова, повинні бути створенні умови, за яких суспільство спромоглося би вільно, не побоюючись покарання, висловлювати свою думку, в першу чергу, що стосується політики. Мають формуватися та розповсюджуватися незалежні джерела інформації. Необхідним є підвищення рівня освіченості суспільства, його компетентності в політичній сфері. Право висловлювати свою думку повинні мати представники всіх верств населення. Невід'ємною частиною цього процесу є моніторинг громадської думки [7, с. 54].

Вільне висловлювання власної думки громадянським суспільством виступає одним з найвищих проявом демократичного розвитку держави й, відповідно, створює її якісний іміджу у міжнародній спільноті.

Окремою умовою зміни характеру громадської думки є те, що в умовах демократичного транзиту зменшується рівень впливу влади на індивіда. Однак, як показує досвід, в умовах, гібридної війни не можна допускати применшення цього впливу на населення, коли протиборча сторона його активно здійснює.

С. Подлевський визначає громадську думку як: «специфічний стан свідомості, що включає в себе потайне чи явне ставлення різних соціальних спільностей до подій, фактів або процесів соціальної діяльності, в тому числі політичної діяльності» [13, с. 97]. Під час демократичного транзиту громадська думка встановлюється як елемент політичної системи, що постійно здійснює вплив на її управ-

ління. Вона виконує такі функції як: експресивно-контрольна, що полягає у визначенні відповідної політичної позиції з питань, що є важливими для суспільства; консультативна – здійснює консультації, що визначають які саме дії повинна здійснювати влада для досягнення встановлених цілей; директивна – формує прийняття рішень з різноманітних політичних питань [13, с. 97-98].

Збільшення кількості функцій та повноважень громадянського суспільства в рамках політичного управління державою не лише підвищує його внутрішню та зовнішню політичну ефективність, а й створює відповідний якісний імідж.

У процесі демократизації має відбуватися зміна характеру відносин влади та громадськості. Їх основою виступає соціальне партнерство, в рамках якого громадська думка повинна прийматися до уваги в усіх сферах політики, а позиції влади з ключових питань державної політики – бути тотожними громадській думці. Разом з тим, влада виступає гарантом цих відносин. Вони констелюються у законах. Гарантія держави розповсюджується на такі демократичні норми як вільні вибори, свобода у вираженні своєї думки тощо. [13, с. 98, 100].

Цей вплив громадської думки на державну владу конкретизується до кожної з її гілок. Наприклад, в рамках законодавчої гілки влади вплив громадської думки здійснюється, в першу чергу, на етапі обрання, шляхом вільних виборів депутатів до парламенту. В ідеальному варіанті прийняття законів, постанов, інших рішень, їх характер ґрунтується на основі позицій, висловлених в рамках громадської думки, спрямованої на їх реалізацію.

Вплив громадської думки на виконавчу гілку влади в умовах демократії має контролюючий характер. Вона може впливати на методи, засоби виконання законодавчих рішень, визначати їх ефективність, тобто всебічно контролювати дії виконавчої влади. Транзитивні демократії, що роблять перші політичні кроки, особливо на пострадянському просторі, пов'язані з прийняттям рішень на основі опортуністичних інтересів, створюючи по-

трібні міфи, на основі яких й формується громадська думка, що часто не має нічого спільного з реальністю [11, с. 85].

Взаємозв'язок та вплив громадської думки прослідковується й в судовій гілці влади. Діяльність судової системи та контроль за дотриманням законодавства, по суті є відображенням позицій, що конгруентні громадській думці [13, с. 99; 10, с. 65].

Дещо по іншому ставиться до громадської думки О. Дмитренко, визначаючи її як «різновид безпосередньої демократії, що дає можливість кожному члену суспільства обирати своїх представників до державних органів управління та брати участь в обговоренні державних законів і проведенні їх у життя» [5, с. 105].

Інакше кажучи, громадська думка, рівень її залученості до політичних процесів в державі виступає показником демократичного розвитку та відповідного іміджу. Важливим аспектом громадської думки виступає її визначальний вплив на легітимацію політичної влади. Як зазначає Л. Кіоссе, легітимність політичної влади це «форма підтримки, виправдання правомірності застосування влади і здійснення правління державою або окремими його структурами та інститутами» [6, с. 230].

В науковій роботі Є. Цокура легітимність політичної влади це, в першу чергу, її законність, тобто вона повинна отримати свої повноваження законними методами, в рамках демократичного політичного режиму, шляхом вільних виборів, що надасть їй формально-юридичного характеру. Наступним критерієм легітимності виступає соціально-психологічний чинник. Влада та її представники повинні підтримуватися суспільством [17, с. 108].

Легітимність політичної влади сприяє ефективності її діяльності. Легітимна влада мінімізує транзакційні витрати на прийняття та реалізацію своїх рішень, що особливо важливо в умовах ресурсних обмежень. Вони характерні для транзитивних демократій.

Отже, легітимність дає підстави політичним структурам діяти в правовому полі не тільки формально, але й спираючись на пев-

ний кредит довіри та підтримки з боку громадськості. Визнання громадськістю політичної влади сприяє формування у держави позитивного продемократичного іміджу.

Така підтримка можлива у разі, якщо владні інститути реалізують свою діяльність, спираючись на встановлені цілі, конгруентні інтересам суспільства та у разі відповідності законам.

Демократичний транзит, звичайно, супроводжується модернізацією політичних інститутів. Якщо вони недостатньо гнучкі й несвоєчасно реагують на зміну політичної та економічної ситуації в країні, виникає напруженість в середовищі. Образно кажучи, політичні інститути мають поглинати активність населення, тоді вони ефективно виконуватимуть свої функції у модернізаційний період. [8, с. 38-40; 15, с. 19].

Зазначимо, що першочергово вплив громадської думки здійснюється на етапі вільних виборів політичних представників. Однак, громадська думка є також функціональним проявом політичної культури. Від того, наскільки здатна громадськість, завдяки пануючій політичній культурі, забезпечити якісний відбір політичних лідерів, залежить суб'єктність політичних інститутів.

Саме на основі громадської думки, що отримала свій прояв в рамках виборчого процесу відбувається формування парламенту, уряду, які своєю діяльністю мають втілювати цілі суспільного розвитку.

Під час процесів модернізації політичної системи відбувається впровадження такого політичного інституту, як референдум. Хоча у більшості країн його результати не обов'язково слугують єдиною підставою прийняття політичних рішень, однак ця форма вираження громадської думки є впливовою, особливо у передвиборчий період.

Основна функція референдуму в транзитивних демократіях політико-орієнтовна. Політичні інститути корегують свої функціональні норми, спрямовуючи вектор політичних реформ у русло суспільної підтримки. Щоправда, політичні актори у транзитивних демократіях, так само як і в авторитарних ре-

жимах організовують референдуми тоді, коли переконані, що його результати очікуються позитивні для цих акторів.

Слід назвати лобіювання одним із засобів надання впливу громадської думки на процес демократичного транзиту. Причому, якщо у західних демократіях лобізм діє на законних підставах, то у багатьох транзитивних демократіях з самого початку утворилися неформальні горизонтальні зв'язки, які описуються концепціями «захоплення держави» та «захоплення бізнесу», в основі яких зрощування політико-інституційних структур у контексті суб'єктності з бізнес діяльністю [34, с. 47; 18, с. 54].

Окремим інструментом впливу на процес демократичного транзиту, у форматі громадської думки, можливо виділити «народну ініціативу», тобто колективне звернення, якоїсь соціальної групи з пропозиціями щодо змін в політичній сфері держави [9, с. 203].

Також громадська думка може впливати на процеси демократичного транзиту засобами соціальних каналів, ЗМІ, інтернет простору тощо. Ефективність такого впливу на процеси демократичного транзиту, в першу чергу, буде залежати від рівня інституціоналізації стосовно агрегування та артикуляції громадської думки, тобто від рівня організаційної та структурної оформленості. Це надає змогу чітко формувати її та застосовувати найбільш дієві методи для її вираження.

Для ефективного впливу громадська думка має бути забезпечена певними суспільними, юридичними і політичними гарантіями, котрі в свою чергу, формалізовані. Соціальні гарантії полягають у забезпеченні самостійності громадської думки.

Юридичні гарантії обумовлюють наявність законних основ захисту громадської думки від зовнішнього впливу та обов'язкове її врахування.

Політичні гарантії в процесі прийняття політичних рішень результатуються у політичних партіях, що своєю діяльністю забезпечують зв'язок громадської думки та базисних політичних структур [4].

Висновки. Саме рівень демократичного

розвитку сьогодні виступає одним з головних елементів ефективного формування позитивного іміджу держави, який якісно впливає на міжнародне позиціонування держави, тим самим, сприяє досягненню її внутрішньополітичного та зовнішньополітичних цілей.

Для транзитивних демократій одним з найбільш ефективним чинником формування позитивного зовнішньополітичного іміджу будуть виступати якісні внутрішні продемо-

кратичні модернізаційні процеси, в першу чергу – громадянське суспільство.

Розвиток громадянського суспільства у транзитивній демократії є взаємозалежним до її іміджу. Збільшення кількості функцій, можливостей громадянського суспільства його інструментів здійснює якісний вплив на зовнішнє середовище й відповідно конструює позитивний зовнішньополітичний імідж транзитивної демократії.

Бібліографічні посилання

1. Балущька, Л. Явище артефакту у трактуванні громадської думки. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 32-37.
2. Биковець, В. Лобізм у системі представництва інтересів. Політичний менеджмент. 2006. № 5. С. 44-52.
3. Васильченко, О. Громадська думка і суспільні настрої: відмінності та спільні риси. Релігія та соціум. 2011. № 1. С. 198-205.
4. Дмитренко, О. Громадська думка як чинник демократизації політичної системи України Журнал ПЕРСОНА. 2007. № 4. URL: [http://www.personal.in.ua/article .php?ida=475](http://www.personal.in.ua/article.php?ida=475).
5. Дмитренко, О. Громадська думка: історія і сучасність. Політичний менеджмент. 2004. № 2. С. 101-108.
6. Кіоссе, Л.М. Громадська думка як складова легітимної політичної влади. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. 2015. Вип. 56. С. 227-233.
7. Ключникова, Д.Ю. Зміна ролі громадської думки в процесі трансформації суспільства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія, Політологія. 2007 . № 84-86. С. 52-55.
8. Кокорська, О.І. Легітимність влади та довіра в суспільстві, що трансформується: теоретико-методологічні проблеми. Наукові записки: Політичні науки. 2004. Том 31. С. 37-42.
9. Куян, І.А. Народна ініціатива як засіб забезпечення легітимності державної влади в Україні. Правова держава. 2015. Вип. 26. С. 202-210.
10. Лобанова, А.С. Громадська думка як вияв суспільної свідомості: український вимір. Розвиток суспільної свідомості і проблеми національної ідентифікації: матеріали міжвузівської науково-методичної конференції. Кривий Ріг : Видав. центр КНУ, 2014. С. 63-72.
11. Петров, П.Г. Політична модернізація: сутність та процес реалізації. Znanstvena misel journal. 2017. № 10. Vol. 1. Р. 84-86.
12. Петрунько, О.В. Консолідувальний потенціал громадської думки: структурна, динамічна та функціональна складові. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави. 2013. Вип. 14. С. 12-22
13. Подлевський, С. Взаємовплив політичної влади та громадської думки в контексті трансформацій суспільства. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Зб. наукових праць. 2009. Вип. 1. С. 97-101.
14. Слободянюк, А.В., Сіденко Ю. В. Громадська думка як соціальний інструмент політичного режиму. XLVI Науково-технічна конференція Інституту соціально-гуманітарних наук, 15-17 березня 2017 р. Вінниця: ВНТУ, 2017. URL: [https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/ view/2334/1740](https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2334/1740).
15. Слободянюк, А.В. Роль громадської думки в процесі демократизації влади (історико-соціологічний аспект). Вісник Київського. національного. університету ім. Т. Шевченка. Серія: Соціологія. Психологія. Педагогіка. 2001. Вип. 10. С. 17-20.
16. Стефанчук, У. Зміст поняття «громадська думка»: основні підходи до визначення та розуміння.

Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: зб. наук. пр. 2007. Вип. 19. С. 143-147.

17. Цокур, Є. Шляхи та методи забезпечення легітимності політичної влади. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. 2007. Вип.10. С.107-116.

18. Шатун, В.Т. Концепт громадської думки, особливості її формування, ідентифікації та інтерпретації. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Серія: Політологія. 2012. Т. 204. Вип. 192. С. 52-56.

References

1. Balutska, L. Yavyshe artefaktu u traktuvanni hromadskoi dumky. Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. 2012. Vyp. 24. S. 32-37.

2. Bykovets, V. Lobizm u systemi predstavnytstva interesiv. Politychnyi menedzhment. 2006. № 5. S. 44-52.

3. Vasylchenko O. Hromadska dumka i suspilni nastroi: vidminnosti ta spilni rysy. Relihiia ta sotsium. 2011. № 1. S. 198-205.

4. Dmytrenko, O. Hromadska dumka yak chynnyk demokratyzatsii politychnoi systemy Ukrainy Zhurnal PERSONA. 2007. № 4. URL: [http://www.personal.in.ua/article .php?id=475](http://www.personal.in.ua/article.php?id=475).

5. Dmytrenko, O. Hromadska dumka: istoriia i suchasnist. Politychnyi menedzhment. 2004. № 2. S. 101-108.

6. Kiosse, L.M. Hromadska dumka yak skladova lehitymnoi politychnoi vlady. Aktualni problemy polityky: zb. nauk. pr. 2015. Vyp. 56. S. 227-233.

7. Kliuchnykova, D. Yu. Zmina roli hromadskoi dumky v protsesi transformatsii suspilstva. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia: Filosofiia, Politolohiia. 2007 . № 84-86. S. 52-55.

8. Kokorska, O.I. Lehitymnist vlady ta dovira v suspilstvi, shcho transformuietsia: teoretyko-metodolohichni problemy. Naukovi zapysky: Politychni nauky. 2004. Tom 31. S. 37-42.

9. Kuian, I.A. Narodna initsiatyva yak zasib zabezpechennia lehitymnosti derzhavnoi vlady v Ukraini. Pravova derzhava. 2015. Vyp. 26. S. 202-210.

10. Lobanova, A.S. Hromadska dumka yak vyiaiv suspilnoi svidomosti: ukrainskyi vymir. Rozvytok suspilnoi svidomosti i problemy natsionalnoi identyfikatsii: materialy mizhvuzivskoi naukovo-metodychnoi konferentsii. Kryvyi Rih : Vydav. tsentr KNU, 2014. S. 63-72.

11. Petrov, P.H. Politychna modernizatsiia: sutnist ta protses realizatsii. Znanstvena misel journal. 2017. № 10. Vol. 1. P. 84-86.

12. Petrunko, O.V. Konsoliduvalnyi potentsial hromadskoi dumky: strukturna, dynamichna ta funktsionalna skladovi. Problemy politychnoi psykholohii ta yii rol u stanovlenni hromadianyna Ukrainskoi derzhavy. 2013. Vyp. 14. S. 12-22

13. Podlievskiy, S. Vzaiemovplyv politychnoi vlady ta hromadskoi dumky v konteksti transformatsii suspilstva. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin. Zb. naukovykh prats. 2009. Vyp. 1. S. 97-101.

14. Slobodianiuk, A.V., Sidenko U. V. Hromadska dumka yak sotsialnyi instrument politychnoho rezhymu. XLVI Naukovo-tekhnicna konferentsiia Instytutu sotsialno-humanitarnykh nauk, 15-17 bereznia 2017 r. Vinnytsia: VNTU, 2017. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2334/1740>.

15. Slobodianiuk, A.V. Rol hromadskoi dumky v protsesi demokratyzatsii vlady (istoryko-sotsiolohichni aspekt). Visnyk Kyivskoho. natsionalnoho. universytetu im. T. Shevchenka. Seriia: Sotsiolohiia. Psykholohiia. Pedahohika. 2001. Vyp. 10. S. 17-20.

16. Stefanchuk, U. Zmist poniattia «hromadska dumka»: osnovni pidkhody do vyznachennia ta rozuminnia. Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku: zb. nauk. pr. 2007. Vyp. 19. S. 143-147.

17. Tsokur, Ye. Shliakhy ta metody zabezpechennia lehitymnosti politychnoi vlady. Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. 2007. Vyp.10. S.107-116.

18. Shatun, V.T. Kontsept hromadskoi dumky, osoblyvosti yii formuvannia, identyfikatsii ta interpretatsii. Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Seriia: Politolohiia. 2012. Т. 204. Vyp. 192. S. 52-56.